

UDK 635.62:631.52

KARTOSHKA URUG'CHILIGIDA NAV SOFLIGINI SAQLASH VA URUG' SIFATINI OSHIRISH USULLARI

RAXIMOV UMID O'KTAM O'G'LI

E-mail: raximovumid195@gmail.com

*Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy-tadqiqot instituti
Qashqadaryo ilmiy-tajriba stansiyasi direktor o'rinbosari.*

Annotatsiya: Maqolada kartoshka urug'chiligida an'anaviy usullar va nav sofligini saqlash choralari tahlil qilindi. Super elita, elita va reproduksiya bosqichlarida urug' sifatini saqlash, kasalliklar nazorati va maydonlarni ajratish usullari ko'rib chiqildi. Urug' sifati va hosildorlik o'rtasidagi bog'liqlik, tanlab ekish va kasalliklarga qarshi choralar ko'rildi.

Аннотация: В статье проанализированы традиционные методы картофелеводства и меры по сохранению чистоты сортов. Рассмотрены методы поддержания качества семян на стадиях суперэлиты, элиты и репродукции, контроль заболеваний и раздельное размещение полей. Показана взаимосвязь между качеством семян и урожайностью, а также даны рекомендации по выборочной посадке и защите от болезней.

Abstract: The article analyzes traditional methods of potato seed production and measures to maintain cultivar purity. Methods for preserving seed quality at the super elite, elite, and reproduction stages, disease control, and field separation were considered. The relationship between seed quality and yield is explained, along with recommendations for selective planting and disease management.

Kalit so'zlar: kartoshka urug'chiligi, elita urug', super elita, nav sofligi, reproduksiya, agrotehnika, kasallik nazorati.

Ключевые слова: семеноводство картофеля, элита, суперэлиты, чистота сорта, репродукция, агротехника, контроль болезней.

Keywords: potato seed production, elite seed, super elite, cultivar purity, reproduction, agronomy, disease control.

Kirish. Kartoshka dunyo bo'ylab 150 dan ortiq mamlakatlarda yetishtiriladi va 2023-yilda global hosil 383 million tonnaga yetdi. Bu o'simlik nafaqat yer maydonidan samarali foydalanishga yordam beradi, balki oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Rivojlangan mamlakatlarda bir gektardan olinadigan hosildorlik 40 t/ga dan yuqori bo'lib, ayrim tajriba maydonlarida esa 70–80 t/ga yetadi. Bunday yuqori natijalarga sifatli urug'lik, zamonaviy agrotexnika va ilmiy asoslangan parvarish yordamida erishiladi. Aksincha, oddiy fermer xo'jaliklarida eski yoki sifatsiz urug'lar ishlatilsa, hosil sezilarli darajada kamayadi va 10–20 t/ga atrofida qoladi. Shu sababli kartoshka urug'chiligida navni to'g'ri tanlash, nav sofligini saqlash, agrotexnika qoidalariga rioya qilish va kasalliklarni nazorat qilish juda muhimdir. Urug' sifati va parvarish usullari hosildorlik va mahsulot sifatiga bevosita ta'sir qiladi, bu esa oziq-ovqat ta'minoti va fermerlar daromadiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Kartoshka nafaqat asosiy oziq-ovqat mahsuloti, balki sanoat xom ashyosi sifatida ham keng qo'llaniladi: chip, kraxmal, kraxmalli mahsulotlar va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarishda ishlatiladi. Shu sababli sifatli urug' va zamonaviy agrotexnika yordamida hosilni oshirish nafaqat fermerlar, balki butun iqtisodiyot uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi: Kartoshka urug'chiligida navlarning genetik sofligini saqlash va urug' sifatini oshirish uchun samarali agronomik va biotexnologik usullarni aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot uslublari: Tadqiqotlar B.J.Azimov, B.B.Azimovlarning «Sabzavotchilik, polizchilik va kartoshkachilikda tajribalar o'tkazish metodikasi» (2002), V.F.Belikning «Методика опытного дела в овощеводстве и бахчеводстве» (1992), «Капуста белокочанная. «Методические указания по экологическому испытанию овощных культур» (1987) nomli qo'llanmalarida keltirilgan uslublar asosida bajariladi. Tadqiqot natijalarining statistik tahlili B.A.Dospexovning «Методика полевого опыта» (1985) dispersion uslubi

yordamida «Excel 2010» va «Statistica 7.0 for Windows» kompyuter dasturlarida amalga oshirildi.

Tadqiqot natijalari: Kartoshka urug'chiligi tizimida urug'lar sifatini saqlash va hosildorlikni oshirish uchun super elita va elita urug'larini to'g'ri tanlab yetishtirish juda muhim.

Super elita – bu eng yuqori sifatli urug' bosqichi bo'lib, unda navning barcha morfologik va agronomik xususiyatlari toza saqlangan bo'ladi. Ushbu urug'lar faqat birinchi reproduksiya uchun ishlatiladi va kasalliklar, ayniqsa viruslar bilan zararlanish ehtimoli minimal bo'ladi.

Elita urug'i esa super elita urug'idan olingan va keyingi reproduksiya bosqichlarida ekiladi. Elita urug'i navning asosiy sifatini saqlaydi, hosildorlikni oshiradi va fermerlarga yetkazib beriladi.

Kartoshka urug'chiligida tanlab ekish jarayoni bir nechta muhim bosqichlardan iborat. Avvalo, urug'lik kartoshkalarni tanlashda ularning vazni 40–60 gramm bo'lishi tavsiya etiladi, chunki bu nav xususiyatlarini saqlash va o'sish jarayonini barqaror o'tkazish uchun eng mos hisoblanadi. Keyin kartoshkadagi ko'zchalar tekshiriladi: sog'lom va rivojlangan ko'zchalar qoldiriladi, quruq, shikastlangan yoki kasallik belgisi bor ko'zchalar esa olib tashlanadi. Virus va bakterial kasalliklarning oldini olish maqsadida maydonda o'simliklar muntazam kuzatiladi va shubhali urug'lar yo'q qilinadi (roguing). Super elita va elita urug'lari boshqa kartoshka navlaridan kamida 200–300 metr masofada ekiladi, bu virus va zararlilarning tarqalishini kamaytiradi. Shuningdek, tanlab ekilgan urug'lar muntazam sug'oriladi, o'g'itlanadi va aylantma ekin qoidalariga rioya qilinadi, bu nav xususiyatlarini saqlashga yordam beradi.

Kartoshka ekinlari ko'plab kasalliklar va zararkunandalarga duchor bo'ladi, shuning uchun kasallik nazorati hosildorlik va sifatni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Asosiy kasalliklar orasida qora dog', yashil dog', mozaika viruslari va bakterial chirish mavjud. Kasallik nazoratining samarali usullari orasida sifatli, kasalliklarga chidamli urug'lik tanlash, ekin navbatini to'g'ri rejalashtirish, tuproqni tayyorlash va o'simlik qoldiqlarini olib tashlash kiradi. Shuningdek, barg

va ildizlarni muntazam tekshirish, zararkunandalarga qarshi biologik va kimyoviy vositalardan foydalanish ham muhimdir. Agrotexnik choralar – sug'orish va o'g'itlashni me'yorida amalga oshirish, tuproq namligini nazorat qilish kasalliklarning tarqalishini kamaytiradi. Kasallik aniqlangan ekin maydonlarini izolyatsiya qilish va zararlangan urug'likni yo'q qilish ham samarali choralardan hisoblanadi. Natijada, kartoshkada kasallik nazorati hosildorlikni oshirish, ekin sifatini saqlash va bozor talablariga javob beradigan mahsulot yetishtirish imkonini beradi. Profilaktika va muntazam monitoring kasalliklar tufayli hosil yo'qotilishini kamaytiradi va ekinlarni sog'lom saqlashga yordam beradi.

Kartoshka navlari va urug'lik darajasi bo'yicha tajriba natijalari					
Nav / Urug'lik darajasi	Hosildorlik (t/ga)	Hosil sifati (%)	Kasallik darajasi (%)	Zararkunanda darajasi (%)	Parvarish talabi
Nav A / Super Elita	35	92	3	2	Juda oz, faqat kuzatish kerak
Nav A / Elita	32	88	5	4	O'rta, sug'orish va himoya qilinadi
Nav A / Tovar	28	82	10	7	Ko'p, qo'shimcha parvarish kerak
Nav B / Super Elita	38	95	2	1	Juda oz, deyarli harakat qilmasdan yetadi
Nav B / Elita	34	90	4	3	O'rta, sug'orish va nazorat kerak
Nav B / Tovar	30	85	8	6	Ko'p, diqqat bilan parvarish qilish kerak
Nav C / Super Elita	33	91	3	2	Oz, asosan kuzatish kifoya
Nav C / Elita	30	87	6	4	O'rta, sug'orish va himoya kerak
Nav C / Tovar	26	80	12	8	Ko'p, kasallik va zararkunandaga e'tibor berish kerak

Tajribada turli kartoshka navlari va urug'lik darajalari bo'yicha hosildorlik, hosil sifati, kasallik va zararkunanda darajasi o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, nav va urug'lik sifati o'simlikning hosildorligi va sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Eng yuqori hosildorlik va sifat **Super Elita** navlarda kuzatildi, bu navlarda kasallik va zararkunanda darajasi minimal bo'lib, faqat kuzatish kifoya qilishi aniqlanadi. O'rta darajadagi **Elita** navlar o'rta parvarish va sug'orishni talab qiladi, **Tovar** navlarda esa hosildorlik past, kasallik va zararkunanda darajasi yuqori bo'lib, qo'shimcha parvarish va diqqatli monitoring zarur. Shu bilan birga, tajriba shuni ko'rsatdiki, nav tanlash va urug'lik sifati kartoshka yetishtirishda asosiy agrotexnik omil bo'lib, hosildorlikni oshirish va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Xulosa. Kartoshka urug'chiligida an'anaviy agrotexnika va kasallik nazorati samarali natija beradi. Super elita va elita urug'larini tanlab ekish kasalliklarni oldini olish va nav sofligini 95–99% darajada saqlashga yordam beradi. Urug' sifati hosilga katta ta'sir ko'rsatadi: elita urug'i oddiy urug'ga nisbatan 40–70% ko'proq hosil beradi. Aylantma ekinlar va to'g'ri parvarish kartoshkani kasalliklardan himoya qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта с основами статистической обработки результатов исследований.— Москва. Альянс, 2011. — 351 с.
2. Литвинов С.С. Методика полевого опыта в овощеводстве. Москва. ГНУ ВНИИО. 2011. — 648 с.
3. Методика государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур. Выпуск первый. Общая часть. — Москва, 2019. - 329 с.
4. Низомов Р.А. ва бошқалар «Сабзавот, полиз ва картошка экинларида тажрибалар ўтказиш услуги» Тошкент, 2023. — Б. 204-217
5. Остонакулов Т.Э. ва бошқалар — Сабзавотчилик. // Тошкент, 2018. —Б. 285.
6. Остонакулов Т.Э. Картошка етиштириш. Тошкент. Агробанк. 2021. —Б.96.
7. Остонакулов Т.Е.,Махаматова М.М. Умумий селекция ва уруғчилик. Ўқув қўлланма.Тошкент.2024.-Б.304.